

EİF-Mob-8-2017-4(30)-17/10/3-M-01 LAYİHƏSİ ÜZRƏ MƏLUMAT

1. *Layihə üzrə alınmış əsas elmi nəticələr - 1-2 səhifəyə qədər olmaqla Word formatında, tətbiqi nəticələr xüsusi olaraq göstərilməklə*

Beynəlxalq Meşə Tədqiqatları Təşkilatı Birliyi (International Union of Forest Research Organisations) 125 illik tarixə malikdir, meşə elmi əməkdaşlığı üzrə qlobal şəbəkəni təmsil edir. IUFRO 110-dan artıq ölkə üzrə 700 Üzv Təşkilatda çalışan 15.000-dən çox tədqiqatçını birləşdirir. Təşkilatın amalı elmi tədqiqatlarda üstünlüyə nail olmaq, məlumatları paylaşmaq, dünyada meşə ilə əlaqədar problemlərin meşələrin və insanların xeyrinə elmi yollarla həllinə yardım etməkdir.

11-15 sentyabr 2017-ci il tarixlərində Yunanistanın Saloniki şəhərində keçirilən IUFRO işçi qruplarının “Dəyişən ətraf mühitdə meşə həşəratları və patogenləri: ekologiya, monitoring və genetikə” birgə tədbirində (Joint Meeting of IUFRO’s WP 7.03.05 & WP 7.03.10, Forest insects and pathogens in a changing environment: ecology, monitoring & genetics) iştirak etmişəm. Beş günlük tədbirin məqsədi dəyişən ətraf mühitdə meşə entomologiyası və patologiyası sahəsində müxtəlif mövzulu tədqiqatları bir araya gətirmək, ekologiyadan filogeniyayadək, monitoring və idarəetmədən meşə həşəratları və patogenlərinin populyasiya dinamikasınadək məsələlərin dinlənilməsi və hər bir iştirakçının apardığı tədqiqat işlərinin ətraflı müzakirəsi üçün əlverişli şərait yaratmaq idi.

Tədbir iki işçi qrupu üzrə təşkil edilmişdi. WP 7.03.05 “Qabığı və oduncağı qazıyan (deşən) həşəratların ekologiyası və idarə olunması” işçi qrupunun fəaliyyəti əsasən böyük müxtəliflikdə iynəyarpaqlı və enliyarpaqlı meşə ağaclarını yoluxduran qabıq böcəkləri və digər oduncaq həşəratlarına dair məsələlərə həsr edilmişdi. Məlum olduğu kimi, həşəratlar bütün dünyada yabanı təbiətdə və şəhərlərdə meşə zolaqlarında narahatlıq törədən əsas agentlərdir. Bu işçi qrupun məqsədi əsasən, kontinentlər üzrə yayılan ekzotik həşərat növlərinə dair istər ekoloji, istərsə də idarəetmə baxımından bilikləri artırmaqdan, qabaqcıl məlumatları toplamaqdan, həmçinin dünyada elm adamları, meşə idarəçiləri, tələbələr arasında ünsiyyət və əməkdaşlıq yaratmaqdan ibarətdir. İşçi qrupu elm sahələrinin inteqrasiyasını və IUFRO çərçivəsində fəaliyyət göstərən digər işçi qruplarla əlaqəni təmin edir. Bu qrupun iclasları ildə bir dəfə və ya iki ildən bir çağırılır.

WP 7.03.10 “Mərkəzi Avropada meşə həşəratları və xəstəliklərini araşdırma metodologiyası” işçi qrupu nisbətən yenidir və Polşada 1998-ci ildən keçirilən görüşdən sonra fəaliyyətə başlamışdır. Bu işçi qrupun əsas məqsədi mərkəzi Avropada (oxşar təbii şəraitli meşələrdə) meşə həşərat və xəstəliklərinin araşdırılması, eləcə də məsləhət xidməti göstərmək üçün bu sahədə çalışan mütəxəssisləri bir araya gətirməkdir. Missiya müxtəlif araşdırma üsullarından istifadə üzrə məlumat mübadiləsi və meşə zərərverici, eləcə də ayrı-ayrı ölkələrdə və ya transsərhəd ərazilərdə xəstəliklərin törətdiyi müxtəlif situasiyaları müzakirə etmək, meşə mühafizəsi üzrə son tədqiqatlara dair məlumat mübadiləsi aparmaqdan ibarətdir.

Tədbirin əsas məqsədləri aşağıdakılar idi:

- İnteqrasiya olunmuş zərərvericilərin idarəetmə strategiyaları nəzərə alınmaqla meşə həşərat və xəstəliklərini araşdırma metodlarının müzakirəsi,
- Meşə mühafizəsi metodlarına dair məsləhət xidməti üzrə məlumat mübadiləsi,
- Meşə zərərverici və xəstəliklərinin yaratdığı situasiyalar və yeni təhlükəli orqanizmlərə dair məlumat mübadiləsi,
- Meşə tədqiqatlarına dair elmi tədqiqatların təqdimatı.

Tədbir 11 sessiya üzrə aparıldı: 1) Meşə zərərvericiləri və iqlim dəyişkənliyi; 2) Meşə zərərvericilərinə təsir edən ətraf mühit faktorları; 3) Meşə zərərvericilərinin monitoringi: kimyəvi ekologiya və nəzarət; 4) Meşə zərərvericiləri və patogenlərinin ekspansiyası; 5) Monitoring və nəzarət üçün zərərvericilərin tutulması; 6) Meşə zərərvericilərinin fenologiyası, sahibləri və mutualistləri; 7) Meşə zərərvericiləri və patogenlərinin beynəlxalq təsiri; 8) Qloballaşma: invaziv zərərvericilər və patogenlər; 9) Meşə zərərvericilərinin toplanılması və diaqnostik vasitələr; 10) Qabıq böcəkləri: epidemiologiya və ekspansiya; 11) Bioloji nəzarət və meşə zərərvericilərinin idarə olunması. Bu

sessiyalarda 76 mövzu təqdim edildi. Onlardan ikisi geniş (30 dəq.), 18-i divar məruzələr idi. Digər məruzələrin təqdimatı üçün 15 dəq. nəzərdə tutulmuşdu.

Əsasən dünyada müxtəlif tipli və təyinatlı meşələrdə həm iynəyarpaqlı, həm də enliyarpaqlı ağac cinslərində tez-tez rast gəlinən və ətraf mühitə istər ekoloji, istərsə də iqtisadi baxımdan ciddi təhlükə yaradan zərərvericilər və ziyanvericilər geniş müzakirə edildi. İqlim dəyişkənliyinin ətraf mühitə təsiri və onun nəticəsi kimi bir çox həşəratların və xəstəlik törədicilərinin fenologiyası, davranışı və populyasiyalarında baş verən dəyişikliklər müxtəlif aspektlərdə təqdim edildi. Burada genetik, kimyəvi və ağacların illik halqaları analiz edilərək iqlim şəraitinə adaptasiya və həmçinin ağacların həşəratlara qarşı davamlılığının artırılması mexanizmləri, iqlim dəyişkənliyinin Şimali Amerika və Avropa növlərinə təsirinin müqayisəsi, toxmacların və yaşlı ağacların qabıq və digər böcəklərinə qarşı istifadə edilən insektisidlərdən, alloxton kariomonlardan istifadə imkanları müzakirə edildi. Populyasiya genetikası və genom yanaşma ilə meşə zərərverici və ziyanvericilərinin yaxın tarixini deşifrə etməklə invazyaları və ekspansiyaları araşdırmaq, həşəratların yeni ərazilərə introduksiyasına aydınlıq gətirmək kimi məsələlər barəsində təqdimatlar xüsusi maraqla izləndi.

Tədbirdə diqqət çəkən məqamlardan biri də müasir tədqiqat üsulları, klassik üsulların modifikasiyası və s. yer verilməsi idi. Müxtəlif şəraitlərə uyğun, xüsusilə populyasiya-genetik tədqiqatlar üçün nümunə toplama üsulları və laboratoriyada istifadə edilən müasir yanaşmalar geniş şərh edildi. Həşərat populyasiyalarında fliktuasiyalar, qış və yay populyasiyaları, kordinal temperaturalara tolerantlıq, monitorinq metodlarına dair məruzələr çox sayda müzakirələr yaratdı.

Böcəklər və onların göbələk simbiotları, bütövlükdə ağac-göbələk-böcək üçbucağı aspektində aparılan işlər və zəncirvari təsir kimi mövzulara dair ekoloji işlər xüsusi maraqla dinləndi. Böcəklərlə assosiasiyada olan ofiostamotoid göbələklər, xüsusilə *Raffaelea*, *Leptographium*, *Graphilbium* və s. cinsi növlərinin Şimali Amerikada ekspansiyasına dair maraqlı məruzələr oldu. Balkanlarda iynəyarpaqlılarda (*Pinus*, *Sedrus*) geniş yayılmış, yaxşı tanınan patogen *Diplodia sapina* göbələyinin genetik müxtəlifliyindən bəhs edildi.

Tədbirin “Meşə zərərvericilərinin fenologiyası, sahibləri və mutualistləri” sessiyasında moderator kimi iştirak etdim. “Meşə zərərvericiləri və patogenlərinin beynəlxalq təsiri” sessiyasında isə Azərbaycanda şabalıd ağacının patogen *Cryphonectria parasitica* göbələyinin populyasiyasının hazırkı vəziyyətinə dair məruzə ilə çıxış etdim (prezentasiya əlavə edilib). Məruzə sual-cavabla davam etdi. Suallar əsasən xəstəliyə qarşı hipovirulent ştammların tapılma və onların Azərbaycanda xəstə şabalıd ağaclarına tətbiqi, xəstəliyin ölkəyə daxil olma yollarına dair ehtimallar və genetik baxımdan sadə olan populyasiya tərkibin səbəblərinə dair səsləndi.

Tədbirdə Azərbaycan da daxil olmaqla bütövlükdə 25 ölkədən (ABŞ, Almaniya, Avstriya, Belçika, Kanada, Finlandiya, Fransa, Birləşmiş Krallıq, Çexiya, İspaniya, İsveç, İsveçrə, İtaliya, Tunis, Yunanıstan, Slovakiya, Polşa, Macarıstan, Norveç, Serbiya, Rumıniya, Rusiya, Türkiyə, Yeni Zelandiyadan) 79 nümayəndə iştirak edirdi. ABŞ, Slovakiya və Kanada tədbirə daha çox nümayəndə heyəti ilə qatılmışdı. Bir çox alimlər və bu sahədə yeni çalışan iştirakçılarla gələcək əməkdaşlıq məsələləri geniş müzakirə edildi.

2. Layihə üzrə nəşr olunmuş (istinadla!) məqalələrin və s. siyahısı və elektron (!!!) variantları, internetdə olan link

Aghayeva D.N., Rigling D., Alizade V.M., Bartolini P., Pepori A.L., G. Rocca G.D., Luchi N., Santini A., Danti R., Maserti B.E. **2017**. *Cryphonectria parasitica* in Azerbaijan: current development of situation. **Joint Meeting of IUFRO WPs**. 11-15 September 2017. Thessaloniki, Greece. p.32 (Tezislər kitabının elektron variantı mesaja əlavə edilib: Aghayeva et al. Greese_IUFRO2017).

https://issuu.com/artion_conferences-and-events/docs/iufro2017-abstractbook-preview/113